

Előadásanyaghoz

A különböző személyiségtényezők milyen heritabilitási értéket mutatnak?

Milyen módszereket ismer az örökletesség feltárására?

Mit jelent az endofenotípus?

Miért fontos a kandidáns gének vizsgálata?

Mi a MINESOTA VIZSGÁLAT jelentősége?

Az asszociációs vizsgálatok lényege.

Melyek a Humán Genom Projekt legfontosabb eredményei?

Mit jelent az SNP, milyen frekvenciával fordulnak elő a genomban?

Mi a mutáció, miben különbözik az SNP-től?

Mire lehetnek hatással az SNP-k?

Mire alkalmasak a microarrayx technológiák?

Mi a CGH array lényege? (lásd alább)

Milyen pszichiátria betegségekben találtak genom eltéréseket arry CGH-el?

Mi a teljes genomot lefedő asszociációs vizsgálat lényege?

Milyen polimorfizmusokat írtak le a dopamin- szerotonin rendszerekben? (lasd lentebb)

Ismertesse, hogy a monoamin-oxidáz rendszer polimorfizmusai milyen hatással rendelkeznek.

Gén-környezet korrelációs típusai

array CGH

A komparatív genomhibridizációt (comparative genomic hybridization, CGH) azzal a céllal dolgozták ki, hogy a daganatokban előforduló, sokszor több százat is meghaladó genomeltéréseket felismerjék, és pozíciójukat feltérképezzék. A módszer forradalmian új lehetőséget nyitott a genetikai eltérések kimutatásában, alkalmazásával sejtek és szövetek citogenetikai eltéréseit in vitro sejttenyésztés nélkül lehet megismerni. Mivel a CGH kidolgozásának idején (1992) a humán genomról még nem voltak átfogó ismeretek, a hibridizációt egészséges egyénből származó perifériás limfocitákból izolált kromoszómapreparátumon végezték el.

A **CGH technika röviden:** a betegből származó DNS-t (teszt DNS) és az egészséges egyénből származó DNS-t (referencia DNS) különböző színű fluoreszcens festékekkel jelzett nukleotidokkal jelölnék meg (általában zöld és piros fluoreszkáló festékeket alkalmaznak). A következő lépésben a „teszt” és „referencia” DNS-ek azonos mennyiségét összekeverik, majd ezt a keveréket denaturálják, és az ugyancsak denaturált normál kromoszómapreparátumra hibridizálják. A denaturálás hőmérsékletét (70-75 °C) és idejét (3-5 perc) pontosan szabályozzák. A hibridizáció során (37 °C, 72 óra) a target-DNS komplementer szekvenciáihoz a jelzett referencia- és teszt-DNS-molekulák nagy affinitással kötődnek.

Az array CGH esetén pontosan ismert kis DNS szekvenciákra történik a hibridizáció. A fluoreszcencia intenzitásokat minden DNS-chip elemről külön-külön rögzítik. Ezt követi a zöld/piros fluoreszcenciaintenzitás-hányadosok meghatározása. Az adatokból pontosan meghatározható az eltérések helye a genomban. A módszerrel a betegek genomjában kialakult genetikai eltérések feltérképezése azok előzetes ismerete nélkül lehetséges.

A dopaminrendszer komponensei:

A dopaminreceptoroknak altípusai:

a D1-típusú alcsoportba tartoznak a D1 és D5 receptorok, melyek excitátoros hatásúak, a D2-típusú csoportba pedig az inhibitoros hatású D2, D3 és D4 receptorok tartoznak. Mindegyik receptort kódoló gén (DRD1–DRD5) tartalmaz polimorfizmusokat, bár sokuknak funkciója még ismeretlen. A DRD1 gén polimorfizmusait elsősorban pszichiátriai betegségekkel, főként addiktív kórképekkel kapcsolatban vizsgálták

A D2 receptort kódoló gén nagy számban tartalmaz polimorfizmusokat, azonban ezek többsége nem funkcionális polimorfizmus.

Ezek a génváltozatok nem befolyásolják sem a termelő receptorok mennyiségét, sem azok szerkezetét. A C957T SNP polimorfizmus viszont hatással van az RNS-stabilitásra és ezen keresztül a génexpresszióra, a T allél jelenlétében csökkent DRD2 mRNS transzlációt írtak le

A D3 dopaminreceptort kódoló génben található egyik polimorfizmus (rs6280) egy glicin/szerin aminosav cserét okoz a receptor fehérjében. A funkcionális hatását még nem ismerjük ennek a polimorfizmusnak, azonban szignifikáns asszociációját kimutatták a neuroticizmussal és a viselkedéses gátlással: akik legalább egy szerint eredményező allélt hordoztak, magasabb pontszámokkal voltak jellemezhetőek mindkét skálán

A D4 dopaminreceptort kódoló DRD4 gén különösen gazdag polimorfizmusokban, ennek köszönhetően a pszichogenetikai asszociációvizsgálatokban a legtöbb eredmény ehhez a génhez kötődik. A gén harmadik exonjában található hosszúság polimorfizmushoz kötődnek a pszichogenetika első eredményei. és azóta is a kiterjedten vizsgált polimorfizmusok közé tartozik. A kaukázusi populációban a 4-es ismétlésszámú változat a legelterjedtebb.

A dopamin-neurotranszmisszió fontos eleme a dopamintranszporter, a dopamin szinaptikus résből való visszavételével ez a komponens szakítja meg a dopaminszignált.

Egy orosz vizsgálatban a DAT1 gén több polimorfizmusa, köztük a DAT1 VNTR és az újdonságkeresés közötti asszociációt találtak, a kitartás és a DAT1 VNTR közötti asszociációról számol be egy osztrák kutatás, ezt azonban csak egy szerotonin receptor polimorfizmussal interakcióban sikerült kimutatni, a DAT1-nek nem volt önálló hatása.

A szerotonin rendszer komponensei:

A szerotonin receptoroknak hét fajtája különíthető el. Ezek további altípusokra oszlanak, így legalább tizennégy különböző szerotonin receptor található az emberi szervezetben

Ennek ellenére a személyiség vizsgálatával kapcsolatban mindössze néhány főbb receptorfajta polimorfizmusai merülnek fel,

Az 5HT_{1A} szerotonin receptort a HTR1A gén kódolja, leggyakrabban vizsgált polimorfizmusa a -1019 C/G SNP promotor, melynek a transzkripció aktivitására gyakorolt hatása merült fel funkcionális vizsgálatokban.

Vizsgálatokban magasabb neuroticizmus-pontszámot találtak a NEO-P-RI kérdőíven és magasabb ártalomkerülést a TPQ kérdőíven azoknál a személyeknél, akik a G allél hordozói voltak.

Egy magyar vizsgálatban nemrég szignifikáns asszociációt mutattak ki a HTR1A-1019 C/G és az impulzivitás között. A kutatások jelentős része az HTR1A gén pszichiátriai kórképekkel való összefüggését kutatta mentálisan beteg populációkon. Az 5HT_{1B} receptor polimorfizmusait elsősorban pszichiátriai betegségekkel összefüggésben tárgyalja a szakirodalom,

A pszichogenetikai vizsgálatok egyik „legsikeresebb” polimorfizmusa a szerotonin-transzporter gén (SLC6A4) promotor régiójában található 5HTTLPR hosszúságpolimorfizmus. A polimorfizmus 20–23 bázispár hosszú ismétlődő szakaszból áll, a két leggyakoribb forma a 14 (rövid) és a 16 (hosszú) ismétlésszámú változat. A funkcionális vizsgálatok alapján a rövid változatnak lényegesen kisebb a transzkripció aktivitása, mint a hosszúnak. A szerotonintranszporter a dopamintranszporterrel kapcsolatban említettekhez hasonlóan rendkívül lényeges résztvevője a neurotransmisszióknak, mert ez terminálja a szerotoninszignált.

A receptorokkal ellentétben a transzporternek nincsenek változatai, altípusai, melyek kompenzálhatnák az optimálistól eltérő működését, így logikus feltételezni, hogy megváltozott funkciója átfogóbb biokémiai és pszichológiai következményekkel jár, vagy legalábbis több megváltozott tulajdonsággal mutat együtt járást.

Monoamin-oxidáz (MAO) polimorfizmusai

Monoamin-oxidáz-A (MAO-A):, többek között szerotonin és dopamin lebontásában vesz részt. Az X-kromoszómán elhelyezkedő gén (tehát férfiak csak egy példánnyal rendelkeznek) szabályozó (promoter) szakaszán egy 30 bázispárnyi változó számú ismétlődés okoz eltérést a transzkripció aktivitásában.

Elsősorban impulzivitással és agresszív viselkedéssel hozzák kapcsolatba, „harcos” génnek is nevezik, az asszociációs vizsgálatok eredménye azonban nem teljesen egyöntetű.

A Monoamin-oxidáz--A genotípus moderálja a gyermekkori bántalmazás és a felnőttkori erőszakosság összefüggését. Az alacsony aktivitású allél (3-szoros ismétlődés) összefüggést mutat az érzelem- és viselkedésszabályozásban szerepet játszó agyi területek (pl. amygdala, orbito-frontális kéreg, hippocampus) anatómiai és funkcionális jellemzőivel.

A monoamin oxidáz szint alapján meg tudták különböztetni azokat a férfi bandatagokat, akik fegyvert használtak és nem használtak harcban.